

Mardin’de sayfiyelerin dönüşümü üzerine toplumsal ve tarihsel bir değerlendirme

*

Murat Küçük¹

Öz

Bu çalışma, bir mekân ve zaman üretim biçimi olarak sayfiyenin Mardin’deki mekânsal, zamansal ve toplumsal dönüşümünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Burada odak, bugün Artuklu ilçesi olarak adlandırılan sınırlar içerisinde yer alan eski ve yeni yerleşim alanlarının çeperindeki sayfiyelerdir. Sayfiye, zaman kullanımına göre farklılaşan yazlık ikincil konuttur. Farklı pratiklerle tatil ve turizmden ayrı bir dinlenme deneyimi sunar. Bu makalede, iki güzergâh etrafında bir tartışma yürütülmüştür. İlki, mekânsallık ve zamansallık arasındaki ilişki bağlamında sayfiyenin dönüşümü; ikincisi ise sınıf, etnisite ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kesişimsellik perspektifiyle sayfiyenin kullanımına etkisidir. Nitel bir araştırma olarak, 2015-2024 yılları arasında farklı zamanlarda yapılan saha çalışmaları, sayfiye deneyimleri olan insanlarla bu süreçte yapılan görüşmeler ve ikincil kaynak olarak farklı yayınlar temel verilerin elde edilmesinde kullanılmıştır. Sayfiyenin toplumsal, mekânsal ve tarihsel dönüşümünü analiz etmek için Lefebvre’in “mekânın üretimi” yaklaşımı teorik çerçeve olarak kullanılmıştır. Dönüşüm süreci, şu temalar çerçevesinde tarihselleştirilmeye çalışılmıştır: Sayfiyenin ortaya çıkışı ve ikincil konut olarak kullanımı; sayfiyenin terk edilmesi ve köyleşmesi; eski Mardin’in sayfiyeleşmesi ve turistikleşmesi; yeniden sayfiyeleşme, turistikleşme ve kentle bütünleşme.

Anahtar Kelimeler: Sayfiye, Mardin, mekân üretimi, yaz toplumsallığı, tatil.

Atıf/Cite

Küçük, M. (2025). Mardin’de sayfiyelerin dönüşümü üzerine toplumsal ve tarihsel bir değerlendirme. *İdealkent* (48), 185-214. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1651053>

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Mardin, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2699-1194>

E-posta: muratkucuk@artuklu.edu.tr

idealkent Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 04.05.2025 Kabul Tarihi Accepted Date: 09.05.2025

A Socio-historical evaluation of the transformation of summer resorts in Mardin

*

Murat Küçük²

Abstract

This study aims to analyze the spatial, temporal, and social transformation of summer resorts (sayfiye) in Mardin as a form of space and time production. It focuses on summer resorts located on the peripheries of both historical and modern settlements within the current boundaries of what is now known as the Artuklu district. Defined as secondary residences primarily used during the summer, sayfiye spaces offer leisure practices that differ from conventional holiday and tourism activities due to their distinct temporal characteristics. This article follows two main trajectories: first, the transformation of summer resorts between spatiality and temporality; and second, the impact of class, ethnicity, and gender inequalities on the use of these resorts, analyzed through an intersectional lens. As a qualitative study, the research is based on fieldwork conducted at different times between 2015 and 2024, interviews with individuals who have experience with sayfiye life, and a range of secondary sources. Henri Lefebvre's concept of the "production of space" provides the main theoretical framework for analyzing the social, spatial, and historical transformations. The transformation process is historicized around four key themes: the emergence of summer resorts as secondary residences, their decline and ruralization, the touristification of Mardin's old city and its reconfiguration as a summer retreat and finally, the reemergence of summer resort areas, their ongoing touristification, and their integration into the urban fabric.

Keywords: Summer resort, Mardin, production of space, summer sociality, holiday

² Assist. Prof. Dr., Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Mardin, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2699-1194>

E-mail: muratkucuk@artuklu.edu.tr

idealkent Kent Araştırmaları Dergisi (Journal of Urban Studies)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 04.05.2025 Kabul Tarihi Accepted Date: 09.05.2025

Giriş

Bu metinde, bir yazlık mekân-zaman üretimi biçimi olarak sayfiyenin Mardin'deki mekânsal, zamansal ve toplumsal dönüşümü üzerine bir değerlendirme yapmaya çalışacağım. Burada odak, bugün Artuklu ilçesi olarak adlandırılan sınırlar içerisinde yer alan eski ve yeni yerleşim alanlarının çeperindeki sayfiyelerdir. Bu mekânlar, yazlık yerleşim alanı olmasına rağmen, turizmin dışında birçok başka pratikle ilişkilidir. Ortaya çıkışında hem farklı dinlenme pratiklerini hem de tarım ve gıda hazırlama gibi üretim faaliyetlerini içermiştir. Böylece ikincil konut olarak sayfiyenin tarım, gıda hazırlama, boş zaman, dinlenme, tatil, turizm gibi farklı temalar çerçevesinde düşünülecek bir kapsamı vardır. Bu içerik tarihsel süreçte, demografik, ekolojik, kültürel, mekânsal ve zamansal boyutları olan bir dönüşüm hikâyesidir.

İnsan, mekân üreterek coğrafyayı toplumsallaştırır. İnsanın barınma ihtiyacı, coğrafyayı dönüştürmekle gerçekleşir. Barınmanın farklı biçimleri geliştirilmiştir. En temel yerleşme biçimleri olan köy ile kent arasında yapılan ayırım, insanın doğayla ilişki kurma biçimiyle ilişkilidir. Sayfiye de kır ile kent arasında bir yerleşme biçimi/alanı olarak ortaya çıkar. Temel barınma ihtiyacının dışında bir yerleşme alanı olması itibarıyla başka bir zaman/mekân kullanımıyla ilgilidir. Bu bağlamda, bir kent olarak Mardin'in kentsel ve kırsal alanlar arasında geçen ayrı bir yaz hali vardır. Böylece mekân ve zaman kullanımlarında, gündelik yaşamda önemli değişiklikler yaşanır.

Türkiye'deki sayfiyeler üzerine yapılan çalışmaların, birincil konut alanlarıyla karşılaştırılınca oldukça sınırlı olduğu farklı yazı, video ve sanat işleri üzerine bir literatür taraması yapıldığında görülebilir. "Türkiye'de mekân üretim pratikleri arasında coğrafi, idari ve ekonomik açılardan pek yaygın ve önemli bir yere sahip olmasına karşın, 'ikinci konut' ve onunla gelen 'yazlık' olgusu, özellikle de toplumsal ve kültürel boyutlarıyla üzerine çok da yazılmamış bir konu" (Savaşır, 2024, s. 52) olması Mardin için de geçerlidir. Mardin'deki sayfiye alanlarına ve yapılarına dair sosyolojik, tarihsel ve mimari ilgi, şehir merkezi ve köyler üzerine yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında oldukça zayıftır. Bu alandaki kasır yapılarına dair çalışmaları olan Çağlayan'a (2016, s. 34) göre Mardin kırsalına yayılan ve karakteristik olarak selsebilli olan yapılar, geleneksel

Mardin evlerinin gölgesinde kalarak araştırmacıların dikkatinden kaçmıştır. Mevcut çalışmalar mimarlık odaklıdır ve mimari ilgi de vernaküler olana yöneliktir.

Bu kapsamda, sayfiye amaçlı kullanılan kasırların mimari özelliklerine odaklanan ve envanter çıkararak 24 kasrın mimari özelliklerini analiz eden Çağlayan (2010) ile Koç’un (2019) bu kasırlardan biri olan Firdevs Kasrı’na odaklanarak restorasyon ve yeniden kullanım önerisi içeren yüksek lisans tezleri vardır. Sayfiyedeki yapıların arkitektonik niteliklerinin ötesinde, bu çalışmada sayfiyenin mekânsal ve toplumsal dönüşümleri tarihsel bir çerçeveye ele alınmıştır. Ayrıca, sayfiye alanlarındaki yeni mekân üretim süreçlerinin ve yapıların mimari niteliklerinin henüz ilgi konusu olmamıştır.

Bu metinde, Mardin’de sayfiyenin bir yerleşim alanı ve biçimi olarak dönüşümünü, mekânsallık, zamansallık ve toplumsallık arasındaki ilişki çerçevesinde analiz etmeye çalışacağım. Lefebvre’in “mekânın üretimi” (2014) ve Urry’nin “mekânın tüketimi” (2015) kavramsallaştırmalarını temel alarak sayfiye coğrafyasında gerçekleşen demografik, kültürel, ekonomik, politik, mekânsal, zamansal ve ekolojik dönüşümlerin öznelere ve dinamiklerine odaklanacağım. Lefebvre (2014) mekânı bir üretim olarak düşünür ve “temsil mekânları”, “mekân temsilleri” ve “mekân pratiği” olarak üçlü diyalektik bir ilişki içerisinde analiz eden bir çerçeve önerir. Lefebvre (2014) toplumsal insanın mekânın üretimini “kullanım değeri” ve “mücadele değeri” etrafında farklılandırır ve kapitalizmle birlikte mücadele değerinin nasıl hâkim olduğunu analiz eder. Böylece tarihsel süreçte, kapitalizmin sürdürülmesinde mekân üretiminin rolüne yoğunlaşır. Bu analizi, daha yakın dönem gelişmeleri bağlamında, Harvey (2017, s. 270) kapitalizmin coğrafi peyzajı durmaksızın yeniden şekillendirmesini banliyöleşme, sanayisizleşme, mutenalaştırma, kentsel dönüşüm gibi farklı süreçlerle ve hızını artırması şeklinde değerlendirir. Mekân üretiminin yayılması, çeşitlenmesi ve hızlanması süreçleri içerisinde turizm ve çalışma dışında kalan “boş zaman” giderek daha önemli bir yer almaktadır. Bu izlek etrafında, Urry (2015) turizm ile mekânın nasıl tüketim ilişkileri içerisine dâhil edildiğini tartışır. Bu metin, Mardin sayfiyeleri üzerine bir mekân temsili üretimidir ve olası anlatılardan sadece biridir. Bu dönüşümünü şöyle bir çerçeve ile analiz edeceğim:

- Sayfiyenin dönüşüm süreçlerini sadece tarihsel/zamansal bir anlatı ile değil, mekânsal bir anlatı ile tartışacağım. Böylece, bu mekânsal

anlatıda, mekânların zamansal olarak farklı kullanımlarını da hesaba katabileceğim.

- Mekân üretim süreçlerindeki insanların etkinliklerini ve etkilerini aynılaştırmadan, farklılıklar ve eşitsizlikler ile düşünmeye çalışacağım. Bunun için sınıf, toplumsal cinsiyet ve etnisite farklarını/eşitsizliklerini "kesişimsellik" perspektifi ile düşüneceğim. Sayfiye, çeşitli tarımsal üretim ve gıda hazırlama süreçleri kadar, ev içi emek süreçlerini de içeren farklı dinlenme deneyimlerini kapsar. Bu nedenle sayfiyenin toplumsallığını sınıf, etnisite ve toplumsal cinsiyet kesişimselliklerini göz önüne bulundurarak tartışmayı deneyeceğim.
- Sayfiyenin dönüşümünde, insanlar ve insanlar arası ilişkiler/etkinlikler kadar, insanlar ile insan dışındaki canlı ve cansız varlıklar arasındaki etkileşimlere de bakacağım. Ekonomik ve politik bağlam kadar, ekolojik bağlama bakmak, insan dışındaki varlıkların etkisini de hesaba katabilmeyi sağlar.

Nitel bir araştırma sürecine dayanan bu çalışmada, 2015-2024 yılları arasında farklı zamanlarda yaptığım mekânsal gözlemler, kişisel tanıklıklar ve kullanım deneyimleri, sayfiye deneyimi olmuş insanlarla yaptığım görüşmeler ve "ikincil kaynak" olarak farklı yayınlar temel veri kaynakları olmuştur. Alanda farklı zamanlarda değişimi belgelemek için fotoğraflamalar da yapılmıştır. Makalede bu farklı veri kaynakları birbiriyle ilişkilendirilerek, tarihsel ve mekânsal bir anlatı içinde kullanılmıştır.

1. Sayfiye Hakkında

Sayfiye hem mekâna ve zamana hem de bazı pratiklere/deneyimlere işaret eder. Bir mekân üretim biçimi olan sayfiye, kentsel alan dışında kırsallıkla ilişkili ve zaman kullanımıyla farklılaşan yazlık ikincil konuttur. Sayfiye, Arapça yaz mevsimi anlamındaki "sayf" kökeninden gelir ve "ıya(t)" ekiyle türetilmiştir (Nişanyan, t.y.). "Sayfiyye" ise "yazlık" anlamındadır (Develioğlu, 2007, s. 1078). Birincil konut her mevsim kullanılan ya da kışlık "şitaiye" olarak adlandırılabilen temel barınma ihtiyacının giderildiği mekânlardır. Sayfiyedeki temel fark, sürekli kalınan yer olmayışı, mevsimsel ziyaretlerle ikamet edilen ve ikincil konutun bulunduğu bir yer olmasıdır. İkincil konut olarak sayfiye, yaz mevsiminde kullanılan, dinlenme, gezme, eğlenme ya da bazı durumlarda tarımsal üretim yapıldığı

ve ev içi emek pratiklerinin birincil konutlardaki gibi devam ettirildiği mekânlardır.

Sayfiye, farklı olanaklarıyla tatil ve turizmden farklı bir biçimde mekânsallığa ve yaz toplumsallığına işaret eder. Mevsimlik ve kısa süreli yer değiştirmenin turizm öncesinde farklı biçimleri/mekânları vardır: yaylaya, bağa ya da sayfiyeye gitmek. Yaylaya gitmek, kırsal bir pratiktir ve hayvancılıkla ilgilidir. Burada, birincil konut köy, mezra gibi kırsal alandadır ve daha yükseklerde yer alan arazilerde hayvanlar için taze ot sağlamak amaçlanır. Köyden yaylaya çıkılır ve yayladan köye inilir. Sayfiyeye gitmek ise kentsel bir pratiktir; birincil konut kentsel alandadır ve sayfiye kentsel mekânların kırsal çeperinde ya da uzağında bir yerleşim olarak seçilir. Böyle bir yer değiştirmenin temelinde kent merkezlerinin ısisına göre “serinleme” olanağı elde etmek vardır. Bu nedenle sayfiye yerleri olarak, şehir/kent gibi “yapılı çevre” yoğun alanın dışına çıkmayı sağlayacak, “su” odağında deniz, nehir ya da göl kıyıları, içmece/kaplıca ya da “yeşil alan” odaklı dağ, orman gibi alanlar tercih edilir. Buralarda kentsel alana göre, doğayla bağ kurma arayışının başka bir biçimi geliştirilir. Mülk edinilen ikincil konut olarak sayfiye yapıları Türkçede yalı (deniz kıyısında olanlar için), köşk, konak, kasır, yazlık, villa, bağ evi, kır evi (*cottage*), dağ evi, çiftlik evi, tatil evi, tatil konutu, tatil sitesi ya da devremülk olarak adlandırılır. Ayrıca, yönetici sınıfların mekânları için ise “yazlık saray” isimlendirmesi yapılmıştır.

Konunun zaman sosyolojisi içindeki yeri, mevsimlik kullanımıyla ilgilidir. Sayfiye ile farklı bir yaz zamansallığı/mekânsallığı, yaz toplumsallığı ve yaz kültürü üretilir. Sayfiyeye gitmek bir mevsimlik göç biçimidir. Bu da mekânı, zamansal kullanıma göre bölmektir. Yaz hallerinde, iki yerleşim alanında da önemli değişiklikler olur. Bu kapsamda literatürde “mevsimlik sosyoloji” (*seasonal sociology*) içerisinde de değerlendirilir. Sayfiye, ayrıca literatürde şu temalarla tartışılır: “ikincil konut”, “turizm” (kırsal turizm, yaz evi turizmi - *summer home tourism*), “refah/konfor göçü” (*amenity migration*). Bu konaklama biçiminin Türkiye’deki serüvenine bakıldığında, “Sayfiyenin Batılı bir kavram olarak icadını, on sekizinci yüzyılın ilk çeyreğinden geriye götürmek mümkün görünmüyor” (Şentürk, 2014, s. 73). Başka bir ifadeyle, “birçok ‘icad’ gibi fikri ve kısmi uygulamaları eskiye gitmekle birlikte, aslında Osmanlı modernleşmesinin ürünlerinden biri olan sayfiyenin icadı ve modern bir mekân, mimari, kültür ve etkinlik olarak inşasının tarihsel kökleri de büyük ölçüde 19. yüzyıldadır” (Alkan, 2014, s. 15). Sayfiyenin yaygınlaşması, orta sınıflara doğru yayılmasıyla

birlikte olmuştur. “Yazlık ev, geleneksel olarak özellikle yaz aylarında dinlenmek için kullanılan bir yapıya atıfta bulunsa da ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye değişiklik gösterir. Türkiye’de bölgesel özelliklere, sosyoekonomik ve kültürel yapıya göre” (Özkaraman Şen, 2024, s. 45) binalar, pratikler ve isimlendirmeler de değişir.

Sayfiye, turizmden önce ortaya çıkmış bir yerleşme biçimi ve bir yaz kültürü olmuştur. Sayfiye kültürü, turizmin icat edilmesiyle ve yaygınlaşmasıyla birlikte önemli ölçüde değişir. Turizm/tatil olarak “dinlenme” (*recreation and leisure*), yeni bir zaman tasavvuru olarak iş/çalışma zamanı ile boş zaman arasındaki ayrımın yaygınlaşmasıyla mümkün olmuştur. Modernliğin bir parçası olarak kapitalizmle, zaman ve mekân ölçülebilir ve hesaplanabilir kavramlar olarak tahayyül edilmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. Çalışma zamanının ayrılmasına benzer şekilde, “boş zaman planlanır, hesaplanabilir, bölümlere ayrılabilir ve çaba gerektirir; bir başka deyişle boş zaman *rasyonel dinlenme*” (Urry, 2015, s. 18) haline gelmiştir. Sayfiyelerin ortaya çıkışında böyle bir zamansal ayrım olmadan önce, kent içi işe gidiş geliş olanaklarının daha kısıtlı olduğu zamanlarda, doğanın ritmindeki mevsimsel/ısı değişimi temel belirleyici olmuştur. Sayfiye, birincil konuta mesafe olarak giderek uzaklaşmaktadır. Şehirler arasında ya da şehir içinde uzak yerler arasında yolların artırılması ve geliştirilmesi, ulaşım araçlarının çeşitlenmesi, yaygınlaşması ve hızlanması önemli etkenlerdir. Betonun yaygınlaşmasıyla ikincil konut yapılaşması hızlanmış, yaygınlaşmış ve ucuzlamıştır. Su (deniz, nehir, göl) kıyıları, dağlık alanlar, köyler yeni bir yapılaşma süreci ve kat yüksekliğinde artışla dönüşmeye başlamıştır. Odak, daha seyrek yerleşme dağılımına sahip kırsal yaşam alanları ya da sahil kenarları olmaktadır.

2. Sayfiyenin Dönüşüm Süreçleri

Mardin’de sayfiyenin dönüşümünü şu dört tema içerisinde analiz etmeye çalışacağım: Sayfiyenin ortaya çıkışı ve ikincil konut olarak kullanımı, sayfiyenin terk edilmesi ve köyleşmesi, eski Mardin’in sayfiyeleşmesi ve turistikleşmesi, yeniden sayfiyeleşme, turistikleşme ve kentle bütünleşme. Bu temalar, dönüşümü kronolojik bir sırayla değil, iç içe geçmiş etkilerle ve eşzamanlı oluşlarla anlatabilmek içindir. Buna göre, bu metin hem tarihsel hem de mekânsal bir anlatı olarak tasarlanmıştır.

2.1. Sayfiyenin ortaya çıkışı ve ikincil konut olarak kullanımı

Yazlık yerleşim için birincil konutların olduğu, bugün eski Mardin olarak adlandırılan alana yakın kırsal çeperler ulaşım kolaylığı için tercih edilmiştir. Buna göre, sayfiye mekânları eski yerleşim alanının (ve kale-nin) kuzey cephesinden başlayarak kuzeydeki ve doğudaki dağlık ve ağaçlıklı çeperlere doğru yayılıyor. Böylece, kent topografyasına yakın bir sayfiye coğrafyası üretilmiştir. Mardin'de sayfiyenin bir yaz mekânı ve kültürü olarak gelişmesinde farklı gerekçeler temelde şunlar olmuştur:

- Serinleme: Yaz mevsiminde, şehir merkeziyle buralar arasındaki özellikle gece daha belirgin olan ısı farkı var. Yaz sıcağında şehirden uzaklaşmak, açıklık sayesinde daha fazla rüzgâr alan, daha havadar ve daha serin olan sayfiye yerlerine gitmek tercih ediliyor.
- Gıda üretimi: Çeşitli meyve ve sebzeler için tarımsal üretim ile özellikle kış için farklı gıda hazırlama işleri yapılabiliyor.
- Suya erişim: Özellikle yaz mevsimlerinde suya erişimin sorunlu olduğu kent merkezine göre bu alanlarda farklı kaynakların olması ve suya daha kolay erişilmesi.
- Dinlenme: Farklı dinlenme mekânlarının ve olanaklarının kullanılması.

Bu alanların sayfiye olarak kullanılmasından önce, sürekli yerleşim yeri olduğuna dair farklı izler, mağaralar ve şarap/üzüm işliklerinde görülebilir. Bu alanlardan Zınnar'ın güneybatısında konumlanan ve Kürtçede "kırk kuyu" anlamına gelen "Çelbira" da üzüm işliği ya da şaraphane olarak kullanılmış olan 105 sarnıç ve 10 üzüm ezme alanı bulunur (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, n.d.).

Başka kullanım biçimi ise sayfiye alanlarından biri olan "Zınnar"ın adlandırılmasıyla ilgili şu yorumda görülebilir:

Bu vadinin ilk sakinleri Mardin şehrinde olduğu gibi ateşperestlerdi. Bilahare mın-tika Hristiyanlara geçince, bu vadiye Ruhban (rahip) sınıfı yerleşti. Bugün vadide bulunan akarsuların kaynakları bu rıhbanlar (ruhbanlar) tarafından açılıp akarsu haline getirildi. Bu rahiplerin giydikleri entari üzerine bağladıkları ve bir ucu yere kadar uzanan kuşağa zınnar deniliyordu ki, vadi Zınnar adını oradan almıştır. (Adak, 1996, s. 11)

Bu anlatıya göre, bir yerleşim alanı olarak tarihi, sayfiye olarak kullanılmasından çok önceye gitmektedir ve farklı inançlara mensup insanlar tarafından kullanılmıştır. Bu durum, kentteki kültürel çeşitliliğin sayfiye

alanlarındaki bir yansıması olarak düşünülebilir. Kente dair anlatılara bakıldığında, Mardin'in en çok vurgulanan özelliğinin, yüzyıllardır farklı değişimlerle birlikte hem demografik hem de yaşam kültürü bakımından çok-dinli ve çok-etnikli bir şehir olduğu görülebilir (Küçük, 2013, s. 116). Bu çeşitlilik mekân üretimlerine de yansımıştır. Ancak, "bu etnik ve dinsel çeşitliliği kesen ve kendi içinde farklılaştıran sosyal sınıf ve toplumsal cinsiyet farkları" (Küçük, 2013, s. 116) da mekân üretimlerinin önemli dinamikleridir.

Şekil 1. Çelbira üzüm/şarap işliğı (Kaynak: <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-312261/celbira-uzum-isligi.html>)

Sayfiye alanları, günlük dilde yaygın şekilde "bahçe" olarak adlandırılır. Bu yer değiştirme gündelik yaşamda "bahçeye gittiler", "havale oldu" ya da yerel Arapça'da "*ıt hıvvel*" olarak anlatılır. Yapılan görüşmelerde, sayfiyelere genellikle havaların ısınmasıyla, özellikle bağ işlerinin başlamasıyla Nisan'la birlikte gidilmeye, dönüşün ise havaların serinlemesiyle ilişkili olarak Eylül'le yavaş yavaş başladığı anlatılmıştır.

Sayfiye sahipliğine bakıldığında, özellikle varlıklı Müslüman (Arap) ailelerin, eski Mardin'deki konutları dışında Zınnar, Bakırkire, Kabala (*Melahi*), Ravza, Yeşilli (*Rışmil*) olarak adlandırılan, kente yakın yerlerde yazlık ikinci konutları olmuştur. "Kale arkasındaki bağ-bahçeler, kalenin dibinden başlamak üzere aşağıya inerek Mansuri köyüne kadar ulaşır. (...)

Mansuri Köyü arazisinin bitiminde Zinnar bahçeleri başlar” (Öztürkatalay, 1995, s. 356-8). Buralarda konut olmasının temel sebebi, arazi sahipliği ve buradaki tarımsal üretimi kontrol etmek olduğu görüşmelerde belirtilmiştir. Bu alanların nasıl kullanıldığına dair bir gazete haberi şöyledir:

Mardinin ortasında yükselen ve üzerinde tarihi kalesi mevcut olan sırtın bir tarafını şehir diğer tarafını da yemyeşil bağ ve bahçeler çerçevelemiştir. Kale arkası bilhassa yaz mevsiminde Mardinin en maruf gezinti mahalli olmaktadır... Eski Vali Tevfik Hadi Bey Mardin’in en mühim mesire mahalli olan kale arkasının ehemmiyetini nazarı itibara aldığından bahçeler arasında umumi bir şose yol açmıştır... Şehrimize sekiz on kilometre mesafede çok güzel ve tabii manazirile şöhrat bulmuş birçok mesire mahalleri vardır. Bunlar arasında Deyrülzaferan, Zinnar, Kabale, Reşmil cennet kadar güzel yerlerdir. Bilhassa Zinnarin ve Vadisefa mahalli Mardinlilerin Cuma günleri akın ettikleri bir yayladır. (Son Posta Gazetesi, 1 Temmuz 1934)

Safiye olarak kullanıma bakıldığında, bazı kalıntıların ve anlatıların gösterdiği üzere, öncelikle şehir yöneticileriyle bilinen kasırlar yer alır. Buna göre, Çağlayan (2010, s. 39) geleneksel kasırların adlarının, tarihte ilk olarak Artuklu sultanlarının dinlenmelik sayfiye yeri olarak geçtiğini belirtir ve *Firdevs*, *Fahriye*, *Ravza*, *Begene* olarak adlandırılan bahçeler/kasırları örnek olarak verir. Yaygın bir anlatının da parçası olduğu üzere, dönemin şehir yerleşiminin kuzeyindeki Fahriye ve batısındaki Ravza bahçelerinin ve içindeki kasırların Akkoyunlu hükümdarı Kasım Bey’in kızlarının adına yaptırdığı söylenir (Çağlayan, 2010, s. 39). İlgili yaygın rivayet yaklaşık şöyledir: “Akkoyunlu padişahı Cihangiroğlu Kasım Bey, kızları Ravza ve Fahriye için birer yazlık köşk ve bahçe yaptırmış”.

Yöneticilerin kasırları dışında sayfiye kullanımına bakıldığında, kimileri için mevsimlik olarak “tebdil-i mekânda ferahlık vardır” sorusunun sınıfsal bir karşılığı vardır. Çünkü sayfiye yerlerinde ev ve arazi sahibi olabilmek öncelikle sınıfsal bir meseledir. Sayfiye mekânı ve konutlar arasında yer değiştirme, zenginliğin bir olanağı ve göstergesidir. Sayfiye, insanların kırsal alanlardaki arazileri olması sayesinde ve bu da modernlik öncesi toprak sahipliğiyle ilişkilidir. Tarihsel süreçte, önceleri şehir yöneticilerinin dışında şehrin daha varlıklı ve “eşraf” olarak adlandırılan üst sınıf ailelerinin bahçeleri/kasırları olmuştur. Daha geniş bir yerleşim alanı bağlamında bakıldığında, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar yerleşme şu şekildedir: “Kent merkezi ve yerleşme yoğunluğu çarşı civarındadır; çarşıdan

uzaklaştıkça, daha çok aşiretlerin ve Şemsilerin oturduğu prestiji düşük mahalleler görülür; mahallelerin dışında manastırlar, medreseler, zaviyeler vardır. Daha dışarıda kent eşrafının, egemenlerin ve yöneticilerin kullandığı kasrlar göze çarpar” (Ayдын vd. 2001, s. 419).

Tarihsel olarak, böyle bir sayfiye sahipliğinin olduğu şartlarda en önemli değişim, hem kentteki demografi değişimin mülkiyet üzerindeki etkileri, hem de toprağın/mekânın alınıp satılabilirliği yaygınlaştıkça, inşaat teknolojileri geliştikçe ve ucuzladıkça, mevsimlik yer değiştirme olanağı orta sınıfa doğru yayılması olmuştur.

Yazlık kalıcı konutlar bağ, kiraz, fıstık, bittim gibi ağaçların da yer aldığı alanlarda yapılmıştır. Bu arazi sahipleri hem oradaki tarımsal üretimi kontrol etmiş, kışlık gıda hazırlama süreçlerini yaptırmış hem de mekân değiştirme sayesinde bir dinlenme olanağı bulmuştur. Bu arazilerin ve yapıların, Mardin'deki adlandırmayla “asil aile” olan genellikle varlıklı Müslüman ya da Hristiyan ailelere ait olduğu anlatılır. Dolayısıyla her aile, sayfiye sahibi olmamıştır.

“Kaleyi çepeçevre çevreleyen yolun alt ve üst tarafında bulunan bu bağ ve bahçelerin tamamı yerli ahalinin özel mülkleridir. (...) Çocukluğumda hatırlarım, bu bahçeye, yaz aylarında ve ilkbaharda ailemle birlikte birçok kere gitmiştim. (...) Kale arkasında bağı olan, sayıları 15'i geçmeyen aileler yaz aylarını buralarda geçirirlerdi” (Öztürkatalay, 1995, s.356-7).

Buradaki bahçelerin isimlendirilmesi de şehirdeki konut sahipliğinde olduğu gibi, aile ismine referansla yapılır. Varlıklı aileler “baharda ovada tarlalarda, yazda dağda bahçelerde” bulunarak, bir şekilde tarımsal üretimin parçası olmuşlardır. “Bahçe”lerdeki bağ işleri, budamalar, hasat gibi tarımsal işlerde, bazı mülk sahipleri kendileri çalışırken, bazı bahçelerde ise çalıştırılan bahçıvanlar ve ameleler olduğu anlatılmıştır. Bazıları da “icar verme” yoluyla hasat edilen ürünleri paylaşmışlardır.

“Zengin aileler, yörede “cinnen” denilen, kasırda dört mevsim kalan bakıcı aileler bulundurlar. Cinnenler, kasrın, bağın, bahçenin ve hayvanların bakımından sorumludurlar. Emekleri karşılığında da kendilerine topraktan gelen ürünün kârından verilir. Bakıcı ailelerin bulunduğu bu zengin aile kasırları daha büyüktür ve cinnenler için müstemilat mevcuttur” (Çağlayan, 2010, s. 41).

Buradaki diğer emek süreçlerine bakıldığında, ev içi işler için, bazı ailelerin Mardin'deki evlerinde olduğu gibi sayfiyelerinde de ev içi işler için

hizmetçiler ya da “besleme kız”lar çalıştırdığından bahsedilmiştir. Bu durum sayfiye sahipliğinin kendi içinde de sınıfsal farkları olduğunun göstergelerinden biridir.

Birincil konuttan imkanlar doğrultusunda kısa süreli uzaklaşma sağlayan günübirlik eğlenceler de yaz toplumsallığının parçasıdır. Kent merkezindeki sıcağtan uzaklaşma sağlayan “bahçe sahipliği”nin dışında, bu sınıfsal farka rağmen, “bahçe”si olmayan aileler ise gündüz serinliğinden faydalanmak için günübirlik yeşil alanlara mesire amaçlı gitmeyi tercih etmişlerdir. Bunlar arasında, çoğunlukla kale arkası ve eski Vali Parkı gibi yerlerden bahsedilmiştir. Daha fazla insanın kullanımı için kente çok yakın alanlarda mesire yerleri ve parklar da yapıldığı anlatılmıştır. Bunun bir örneği şöyle haberleştirilmiştir:

Şehrimiz civarında bazı sayfiyeler vardır. Buralarda sıcak günlerde serin ve eğlenceli günler geçirilir. Fakat yol meselesi can sıkıyordu. Çünkü sayfiyeler şehre uzakça olduğu için gidip gelmek hususunda müşkülat çekiliyordu. Fakat belediye halkın serin ve temiz bahçe ihtiyacını dikkate alarak şehir dahilinde güzel bir park vücuda getirdi. Bu parkın içinde müteaddit havuzlar vardır. Şimdi halkımız her gün bu parka çıkarak evvelki gibi evlere kapanmaktan kurtulmuştur. (Son Posta Gazetesi, 12 Ağustos 1932)

Sınıfsallık dışında önemli bir boyut ise demografik kültürel çeşitliliğin, sayfiye mülkiyetine ve kullanımlarına nasıl yansıdığıdır. Kent yerleşiminde, kültürel çeşitliliğin başka bir boyutu da farklı etkilerde mekânsal izleri de olan Arap, Ermeni, Süryani, Kürt, Türk, Şemsi, Yahudi, Keldani, Çeçen, Ezidi ve Dom kültürleridir. Bu çeşitliliğin sayfiye kullanımına nasıl yansıdığı da önemli bir konudur. Bu bağlamda, bahçelerdeki mülkiyet ve demografi, kent merkezindeki değişimlerle paralel bir dönüşüm geçirir. 1900lerle birlikte yerleşik olan Ermeni ve Süryani Hristiyan nüfusun azalması, bahçelere de yansır. Manastırın da bulunduğu, Hristiyan ailelerin bahçelerinin, sayfiyelerinin ya da köylerinin bulunduğu bu alanlarda zamanla mülkiyet değişimi olur. Kentte kalan nüfusun sayfiye kullanımına bakıldığında, Süryani Hristiyanlar için küçük bir manastırın da olduğu Eskikale (*Qalat Mara* ya da *Kal’it Mara*), Bülbül (*Binebil*) isimli köylerde ya da Zınnar’da bazı varlıklı ailelerin bahçeleri olduğu ve bahçe sahibi olmayan birtakım Süryani ailelerin ise yazları Deyrulzafaran Manastırı’nda bir hafta, on gün geçirdikleri anlatılmıştır. Bu durum, kentteki kültürel çeşitliliğin sınıfsal bir kesişimsellik içerisinde olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca, yerleşik Hristiyan nüfus dışında, kente daha sonra gelen Amerikan

Protestan Misyonu, Mardin’de faaliyetlerine başladıktan sonra, bu bahçelerden olan Zinnar’da sayfiye amaçlı bahçe ve kasır da kullanmıştır. Mardin’de 1958’de faaliyete başlayan Amerikan Protestan Misyonu, okul, hastane ve kilise/şapel gibi yapılar (Alioğlu, 2003, s. 49; Aydın vd. 2001, s. 278-286) inşa etmesinin yanı sıra yazlık kullanım için de mekân üretmiştir.

WAADI ZENNAAR, OR VALLEY OF THE GIRDLE,
TRAVELLERS REPOSING.

Şekil 2. Zinnar’la ilgili bilinen ilk görsel olarak bir gravür (Kaynak: Buckingham, James Silk (1827) *Travels in Mesopotamia*. Vol 1. London.)

Kültürel çeşitliliğin sayfiye alanlarına nasıl yansıdığının başka bir göstergesi de bu alanların isimlendirilmesidir. Buckingham “*Travels in Mesopotamia*” (1927) kitabında “*Waadi Zennaar, or Valley of the Girdle*” olarak kullanmış, buradaki “*girdle*” kuşak anlamına geliyor (Şekil 2). Ayrıca “*zinnar*” bu civarda Kürtçede “yamaç” anlamında da kullanılıyormuş, bu bağlamda farklı “*zinnar*”lar ve dağ yamacı olan yerlere işaret ediyor. Bu coğrafyada kullanılan diller olarak Arapça, Kürtçe, Süryanice ya da Türkçe, bazı durumlarda aynı ya da yakın bir kelimenin farklı anlamlarla kullanılması ya da başka bir dile taşınması, kültürel çeşitliliğin ve karşılıklı ilişkilenmelerin, dahası sürekli melezlenmenin belirtilerinden biridir.

2.2. Sayfiye mimarlığı

Yapılar, birincil konutlarda olduğu gibi yine yakın doğal çevredeki taşlarla inşa edilmiştir. Daha sonra, birincil konut yerleşim alanlarındaki gibi demir, çimento, beton gibi malzemelerle eklemeler ya da yeni yapılar inşa ediliyor. Süreç içerisinde böylece bir “yapı çeşitliliği” oluşuyor.

Sayfiye mimarlığı, bahçe içerisinde olduğu ve daha geniş bir arazinin parçası olduğu için, eski Mardin'deki birincil konut mimarlığına göre farklılaşmaktadır³. Yapıların ismi de farklılaşıyor, “beyt” yerine “kasır” ya da “bahçe” olarak adlandırma tercih ediliyor. Birincil konutların önemli bir kısmında, bir avlu etrafında çok odalı evler varken ve avlu bir iç ortak alan iken, sayfiyede ise bu bahçeye dönüşüyor. Mülkiyeti genellikle birincil konutlarda olduğu gibi oluyor ve büyük aile içindeki aileler kullanıyor. Ayrıca, tarımsal üretim ve gıda hazırlama süreçlerinde kullanmak üzere, üzüm sıkma, pekmez hazırlama gibi pratikler için de yapıların bahçeye ya da avluya yapıldığının örnekleri vardır. Tarımsal araçlar ya da gıdalar için depolama alanları da vardır. Hayvanlar için mekânlar da buradaki yapıların önemli unsurları olmuştur.

Sayfiyedeki yerleşim alanlarının yaz sıcaklığında serinleme olanağı sağlayan üç temel niteliği vardır. İlk olarak, Eski Mardin’de birincil konut alanlarındaki yapılar birbirine bitişik, bazen birbirinin üzerinde, ortak duvar ya da istinat ederek inşa edilmişken, sayfiye yapıları geniş bahçelerin/tarlaların ve ağaçlık alanların içinde inşa edilmiştir. Böylece sayfiyede daha seyrek bir yerleşim vardır ve rüzgârı daha geniş alandan almayı ve daha havadar olmayı sağlar.

İkincisi, su kaynaklarının bol olması sayesinde, bahçeler, ağaçlar, daha fazla yeşil alan vardır ve böylece gölgelerin daha geniş alana yayılmasını sağlar. Meyve ağaçlarının yanı sıra, evlerin yakınında özellikle uzun çınar ağaçları, eski Mardin’de bu kadar büyüyecek avlu/bahçe olmayışı, bu ağaçlar sayesinde gündüz sıcaklarından serinlik elde edebilme olanağını önemli ölçüde artırır. Eski Mardin’in kuzey yamacında olması ve esinti alabilmesi mümkündür, ancak farklı olarak gündüz güneşinden korunmayı sağlayan ağaçların varlığı sayfiyede daha etkilidir.

³ Çağlayan'ın (2010) “Geleneksel Mardin Kasırlarının Mimari Özellikleri ve Korunması Üzerine Bir Yöntem Araştırması” başlıklı Yüksek Lisans tezi doğrudan bu alanlardaki yapılar üzerine belgeleme, haritalama, çizimleri ve koruma önerileri içermektedir. Yapının mimari özellikleriyle daha detaylı bilgi edinmek için, çizimler ve fotoğraflarla desteklenmiş bu çalışma kullanışlı olacaktır.

Üçüncüsü su, mekân üretim süreçlerinin daha belirgin bir parçasıdır ve suya erişme olanakları sunan daha fazla yapı vardır. Suyun bolluğu, mimari olarak yapılara yansımıştır. Kent merkezinde olduğu gibi, çeşme, kuyu gibi yapılar vardır. Ayrıca bu evlerin önemli bir kısmında selsebilli eyvan ve havuz, bazen de bahçe içlerinde selsebilli havuz gibi su öğeleri bulunur. Su yolu içeren eyvan ve havuz, alanın daha serin olmasını sağlar.

Sayfiye evleri arasında sınıfsal farklılıkların yansımaları görülebilir. Nasıl ki “Mardin evi” olarak tipleştirilen ideal kurgu, sınıfsal eşitsizlikleri hesaba katmayı göz ardı ediyorsa, bu durum sayfiye mekânları için de geçerlidir. Örneğin üst/orta sınıftan ailelerin, çoğunlukla kesme taşın kullanıldığı, işlemleri ve süslemeleri zengin evler odağa alınıyorsa, örneğin bir hamalın ya da bir zanaatkârın evi, böyle bir idealleştirme içine girme ihtimali düşüyorsa, “kasır”lar arasındaki farklar da sınıfsal eşitsizliklerin yansımasıdır.

Buralardaki önemli bir mekânsal değişim ise kent ile sayfiye alanları ve bağlar/bahçeler arasındaki ulaşım için motorlu taşıtlara göre yolların yapılması olmuştur. Önceleri, Mardin’de kentten sayfiyelere ulaşımın katırlarla, atlarla ya da yürüyerek yapıldığı anlatılır. Motorlu taşıtların yaygınlaşmasıyla birlikte ise kamyonet ya da otomobil, bazen topluca bazen de ailece sayfiyeye gidip gelme ve eşya/erzak getirme/götürme olanağı sağlamıştır. Mardin’de sayfiyenin birincil konuta yakınlığı, kentte dükkân sahibi olan bazıları için, yazın sayfiyeye geçtikten sonra oradan Mardin’deki işyerine her gün at sırtında gidip geldiğinden farklı görüşmelerde bahsedilmiştir. Yerleşim alanlarının dışındaki yerlere yol yapılması ve ulaşım araçlarının gelişmesi, insanların hareketliliğini artırır ve daha fazla alanın kullanımına olanak sağlar. Sayfiyeleşme süreçlerinde bu gelişmelerin önemli etkileri olmuştur. Sayfiyeye gitmek, bir mekân değiştirme olanağı olarak yol ve hareket araçları ile önemli ölçüde belirlenmektedir.

2.3. Sayfiyede gündelik yaşam

Sayfiyedeki yaz toplumsallığına sadece dinlenme pratikleri bağlamında bakmak, buradaki gündelik yaşamın diğer pratiklerini ve farklı emek süreçlerini görmezden gelmeye neden olur. Gündelik yaşam deneyimleri, sınıfsal olduğu kadar toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle de yüküldür. Bu çerçevede buradaki gündelik yaşam pratiklerini şu başlıklar etrafında detaylandıracağım: dinlenme/eğlenme pratikleri, tarımsal üretim, ev içi emek.

2.3.1. Dinlenme/eğlenme pratikleri

Sayfiye farklı dinlenme olanakları sunar. Sayfiyelerin olduğu kente daha yakın bahçelerin başka bir kullanımı, günlük gidilen mesire yeri olmasıdır. Piknik, “*hussit marane*” ve hıdırellez gibi kutlamaların buralarda yapıldığı anlatılır. Ağaçların gölgesi ve yeşil alan olması sayesinde, daha serin ve ferah bir kullanım fırsatı sağlayan bir sosyalleşme alanı olarak da kullanılmıştır. Özellikle, kente en yakın yer olduğu için “Kale arkası” (*Ka-fel-Kala*) bahçeleri tercih ediliyor. Bunu Öztürkatalay (1995, s. 358) şöyle anlatıyor: “Yılda bir kere kutlanan Hassit Marane – Hıdırellez genellikle Kale arkasındaki bu yolda ve bağ bahçelerde kutlanır, ahali buralara gelerek eğlenirdi”.

Suyun farklı bir kullanımı, özellikle çocukların yüzme fırsatı bulmalarıdır. Buna dair bir yorum şöyledir: “Babamların da Kabale’de bir bahçeleri var, duruyor, bahçıvana baktırıyoruz. Orada da havuz var, hem de yüzülebilecek bir büyük havuz, ama havuzun içerisi yengeç kaynıyor. Bu yengeçlerden çekindiğimden bu havuza bir kere dahi girmedim” (Öztürkatalay, 1995, s. 357). Bu bakımdan, çocukların pratikleri bakımından sayfiye, kentteki yerleşime göre farklı oyun ve öğrenme alanları sağlar.

2.3.2. Tarımsal üretim

Sadece bir dinlenme alanı değil, önemli bir üretim alanı olmasıyla özellikle Zınnar’da üzüm, kiraz, mahlep, badem, nar, bittim, fıstık, ceviz, incir ve farklı bostan ürünleri yetiştirilmiştir. Tarım yapılmayan arazide ise meşe ve alıç yaygındır. Buradaki tarımsal ürünlerin hasat edilmesi, yetişen meyvelerin ve sebzelerin kurutulması, nar ekşisi, sumak suyu/sosu, domates/biber salçası yapma gibi kış için gıda hazırlıkları, özellikle üzüm-den pekmez, pestil, cevizli sucuk ve harire/bulamaç yapımı yaygın gıda üretim pratikleri olmuştur. Üretim, buradaki tarımsal ürünlerin ekilmesi, budanması, hasat edilmesi ve kışlık gıda olarak hazırlanması süreçlerini içerir. Bazılarının geçimlerini buralardan sağlamasından ötürü, bahçelerden gelen tarımsal ürünlerin şehir pazarında yer bulduğu anlatılmıştır. Ayrıca, sayfiye alanlarının önemli bir kışlık gıda hazırlama mekânı/zamanı sağlaması, 1932’de bir gazetede şöyle haberleştirilmiştir:

Mardin’de herkes kış zahiresi hazırlıyor.

Şehrimizde artık havalar serinledi. Yazın bunalıcı sıcağından sayfiyelere, bahçelere gitmiş olan şehir halkı yavaş yavaş şehre akın etmektedir. Her evde hummalı bir faaliyetle kış zahiresi tedarik ediliyor. Her aile en fazla ihtiyaçları olan bulgur kaynatmakla meşguldür. Bulgur kaynatma mevsimi eylül sonuna kadar devam

eder. Teşrinievvelde artık bu iş nihayet bulur ve yemiş yapmak zamanı gelir. Bağlı olanlar bağlarına giderler.

Bu bir ay içinde de mehtap karşısında sabahlara kadar bulamaç kazanları kaynar. Sabaha yakın ipliklere sıralanmış olan bademler, cevizler bulamaça batırılarak sıra sıra sucuklar dizilir. Bunu müteakıp güneşin önünde herkes elindeki tahta mala ile bezlere bulamaç sürerek pestik yaparlar. Ay sonuna doğru bu yemişler çarşıya getirilerek satışa çıkarılır. (Son Posta Gazetesi, 19 Eylül 1932)

Öte yandan, bazı insanların köyleri de bu alanda yer almıştır. Bu insanların da bir kısmı şehir merkezine taşınırken, bazıları ise yazları köylerine gelerek bağ ve farklı meyve ağaçları bakımları ve hasatları gibi işlerle uğraşmaya devam ederek bu alanları sayfiye olarak kullanmaya devam etmiştir. Bu alanlar, yazlık kullanım yoğunluklu olduğu için “hayvancılık” oldukça az yapılan bir faaliyet olmuştur.

2.3.3. Ev içi emek

Sayfiyeler dinlenme odaklı yerler olarak görülse de çalışma ve dinlenme arasındaki ilişki bağlamında düşünüldüğünde, buradaki emek süreçleri herkes için aynı şekilde paylaşılmıyor. Bu bağlamda şu soruları sormak önemlidir: Sayfiyenin tatil yeri olarak görülmesinde, odağa alınan şey, mekân değişimi ve gündelik pratikler iken, farklı “ev içi emek” pratikleri için benzer bir dinlenme ya da ara verme gibi bir değişme olmaktadır mıdır? Birinci konutlarındaki ev içi emek pratiklerini yürütenler için, sayfiye mekânlarındaki ev içi emek süreçlerini yürütmeleriyle sayfiye ne kadar tatil/dinlenme olmaktadır? Sayfiyede ev içi emeğin ötesinde, ayrıca tarımsal üretim ve kışlık gıda hazırlama gibi pratikler de önemli ölçüde kadınların emekleri ile yürütülmektedir. Bu durum, sayfiyenin kimler için boş zaman ya da dinlenme olabildiğinin toplumsal cinsiyet bağlamında farklılaşmasına ve eşitsizliğine işaret eder. Sayfiye mekânlarının böyle deneyimlenmesi, kesişimsellik çerçevesiyle, sınıf ve toplumsal cinsiyet arasındaki bağ/farkı göstermektedir. “Toplumsal cinsiyet örüntülerinin kıyasıya sürdüğü tatil evlerinde” (Özkazanç, 2024, s. 58) kimlerin neler yaptığına bakarak, deneyimleri toplumsal cinsiyet üzerinden de farklılandırarak anlatmak gerekir. Ayrıca ev içi emeği bağlamında bir sınıfsal fark ise ev ve tarla işleri için ayrıca insan çalıştırabilmeye bağlı olarak değişir.

Şekil 3: Zınnar olarak adlandırılan bölgede bir evin avlusunda gıda hazırlama süreçleri için yapılan alanlar, evin önündeki bahçede ağaçlar ve ufka doğru görülen yeni şehirdeki apartman yerleşmesi. (Kaynak: Yazar Arşivi, 20 Eylül 2023)

2.4. Sayfiyenin terk edilmesi ve köyleşmesi

Sayfiye yerleşimleri ve yazlık kullanımları, süreç içerisinde farklı gerekçelerle önemli ölçüde terk edilmiştir. Bu değişimde dört önemli etken-den bahsedilebilir.

İlk olarak, Mardin’deki göçler, önemli ölçüde mülk değişimlerini beraberinde getirmiştir. Demografik değişim, göçlerle ve mülkiyet değişimiyle ilişkilidir. Mülkiyet hem miras paylaşımıyla hisseler bölünerek dağılmış hem de göçlerin etkisiyle kentte yaşanan demografik değişimin etkisiyle yapılar el değiştirmiştir ya da terk edilmiştir. Miras paylaşımı üzerinden sayfiyedeki bahçeler/evler hisseler bölünmüş ya da satılarak elden çıkartılmıştır. Mülkiyetleri Mardin’in eşraf ailelerine ait kasırların birçoğu el değiştirmiştir ve ilk sahipleri buradan göç ettiklerinden dolayı kasırların çoğu mirasçılara kalmıştır (Çağlayan, 2010, s. 39). Mardin hem buradan başka kentlere hem de köylerden merkeze göçlerin yoğun olduğu bir kenttir. Sayfiye yeri sahiplerinin bir kısmı da Mardin’den göç etmiştir. Bu durumda olanlar için buradaki evini satınca, Zınnar’daki evini de sattıkları söylenmiştir.

İkinci olarak, politik değişimler bağlamında, güvenlikle ilgili endişeler sayfiye kullanımını önemli ölçüde etkilemiştir. Çatışma süreçleri ve zorunlu göçler bu alanların terk edilmesine ya da mülk değişimlerine neden

olmuştur. 1980lerle birlikte bölgede başlayan çatışmalar, kırsal alanlara yönelik güvenlik kaygılarını daha da artırmıştır. Görüşmelerde sayfiye alanlarına gitmenin farklı riskleri olduğu anlatılmıştır ve “yol kesmeler”in olduğu zamanlardan bahsedilmiştir. Bu süreç içerisinde, bir zamanlar sayfiye alanı olan Zınnar’ın bir kısmında köy/güvenlik korucuları görev yapmaya başlamıştır ve bu durum devam etmektedir. Böyle bir değişim, arazi/mülk sahipleri için buralarda yazlık olarak uzun süreli kalmak yerine, günübirlik kullanmaya doğru eğilimi ortaya çıkarmıştır. Bütün bu süreçlerde, sayfiye ya da köy evi olarak taştan yapılan evlerin kullanım dışı olmasından dolayı bakımlarının yapılmaması, yıpranma ve harabeleşme süreçlerini hızlandırmıştır. Bunlardan bir kısmı terk edildiği için ya yıpranmış ya da epeyce bir kısmı yıkılmıştır. Bakım ya da koruma konusu olmaktan uzak kalmıştır. Kullanıma devam edilen yerlerde ise betonarme ekler ya da sağlamlaştırma yapıları yapılan birçok yapıya rastlanabilir.

Üçüncü olarak, tatil ve turizm pratiklerinin gelişmesi sonrasında, ikincil konut olarak yazlık kullanımı terk edilmiş, yerine farklı şehirlerde tatil/dinlenme olanakları tercih edilebilir hale gelmiştir. Bu noktada önemli bir ayrım, turizmin icat edilmesi ile sonrasındaki değişimdir.

Son olarak, ekolojik değişimin en önemli belirtisi, su kaynaklarının azalması ya da derinlere çekilmesi ve kuraklaşma olmuştur. Kuyu açma çalışmalarında sondaj giderek daha derinlere gönderilse de su çıkarmak zorlaşmaktadır. Sayfiye alanlarını kullanmaktan uzaklaşılmasıyla, gıda üretim biçimleri, ağları ve aktörleri de zamanla değişir. Mardin’in kırsal çeperinden kent merkezine sebze ve meyve gelirken, bunun zayıflamasıyla, daha uzak şehirlerden (Adana gibi) gelmeye başlar. Böylece sayfiyelerin yer aldığı alanların tarımsal önemi süreç içerisinde azalır ve buradaki tarımsal üretimin ölçeği ve çeşidi değişir.

Bu sürecin paralelinde, sürekli yerleşim için kullanılması ve bunun için yeni konutların yapılmasıyla birlikte, önce bir köyleşme süreci deneyimlendi. Mülkiyet değişimlerinin de etkisiyle, burada sürekli yerleşik nüfusun artması, tarımsal faaliyetlerin yapılması ve “köy statüsü” gibi etkenler sayfiye dışı bir kullanımı gösterir. Buralarda köylerde yaşayan insanların bir kısmının koruculuk yapması, tarım yapan sürekli nüfusun kente taşınması, genel bir tarımsal üretimden uzaklaşmaya neden olmuştur. Nüfus olarak daha az insan yerleşik olmasına rağmen, farklı ölçeklerde tarımsal üretim devam etmektedir. Özellikle üzüm, kiraz, badem, bittim, nar ağaç-

ları yoğun olarak yer almaktadır. Başka bir yerleşim gerekçesi olarak, Zınar’da kente yakın bir alanda, 1990larda “afet konutları” yapılmıştır. Ancak bu yapılar hiç kullanılmamıştır ve oldukları halleriyle çürümektedir.

3. Eski Mardin’in Sayfiyeleşmesi ve Turistikleşmesi

1990’larla birlikte, eski Mardin’in batı cephesine doğru olan düz alanda yeni bir kentleşme süreci başlıyor. “Yeni şehir” olarak adlandırılan bu kentsel alan, eski yerleşim alanının kullanımını da etkiliyor. Burada “apartman” konutları yaptırılanlar ya da yerleşenler arasında, önemli ölçüde eski Mardin’deki evlerinden taşınanlar var. Eski Mardin’de evleri kendi mülkleri olan ve yeni şehirde yerleşik olanlar için bu evler, artık sadece yazları kullanılan ikincil konuta dönüşüyor. Kışları yeni şehirde, yazları eski şehirde olan yeni bir ritim ile Eski Mardin bir tür sayfiye yerine dönüşüyor. Yazları, eski şehrin yeni şehre göre esinti alma olanağının daha fazla olması, avlu ve dam gibi açık alanların kullanılabilmesi, bu alanlarda uyuma ve çeşitli gıda hazırlıkları yapabilme gibi olanaklar, evlerin kullanılabilmesini sağlıyor. Bu süreçte yeni şehir ile eski şehir arasında, kullanım ve hareket bakımından daha sıkı bağlar varken, turizmin yaygınlaşmasıyla birlikte zayıflıyor.

Eski Mardin 2010’larla birlikte koruma/miraslaştırma ve turizm odaklı bir dönüşüm geçiriyor. Buradaki yapıların çeşitli yıkım, onarım ve restorasyon süreçlerinden sonra konaklama, yeme-içme ve eğlenme odaklı mekânlara dönüştürülmesiyle, yerleşik insanların yaşam yeri olmaktan giderek uzaklaşıyor. Bu turistikleşme sürecinde, taş ev sahiplerinin evlerini satması/kiralamasıyla birlikte, ikincil konut olarak kullanımı da hızla azalıyor. Böylece eski Mardin, yeni şehirde oturanlar için yazlık kullanım olmaktan da çıkıyor. Dışarıdan gelen insanların gezme, yeme içme, eğlenme ve konaklama için kullandıkları bir yerleşime dönüşüyor.

3.1. Yeniden sayfiyeleşme, turistikleşme ve kentle bütünleşme

Mardin’de sayfiye alanları tarımsal ürün sağlamanın ötesinde “yeniden sayfiyeleşme”, “kentleşme” ve “turistikleşme” olarak üç farklı değişimi deneyimliyor.

İlk değişim, eski sayfiye yerleri olan arazilerde yeni “yazlık” ya da ikinci konut olarak evler yapılması, bir “yeniden sayfiyeleşme” sürecine işaret eder. Eski sayfiye alanı olan arazilerde hem müstakil konutlar hem de siteler inşa

edilerek bir yapılaşma eğilimi oluşuyor. Yeni ikincil konutlar artık “kasır” değil “villa” ya da “çiftlik evi” terimleriyle adlandırılıyor. Bu değişimin dinamiklerine bakıldığında, geleneksel toprak sahipliğinin zayıflamasıyla hem arazilerin alınıp satılabilirliğinin kolaylaşması hem bu arazilere imar izni verilmesi, farklı müteahhitlik girişimleri olarak toplu yapı üretimi (villa siteleri)⁴ hem de bu arazilere ulaşım için yolların yapılması ve otomobil sahipliğinin artışı bu süreci kolaylaştırmıştır. Beton malzeme ile yapılmasının yanı sıra, prefabrik ve “tiny house” gibi hazır yapıların yerleştirildiği örnekler de yaygınlaşmaktadır. İçerisinde yüzme havuzu, çiçek odaklı peyzajı ya da “hobi bahçesi” olan yapılar üretildiği görülebilir. Belirgin bir değişim olarak, birçok yeni ev ya da villa, site villalar betonarme yapılmıştır ve inşa pratikleri bu doğrultuda yaygınlaşarak devam etmektedir. Dolayısıyla sayfiye evi ya da “kasır” olarak adlandırabileceğimiz taş yapıların varlığı hem çeşitli koruma sorunlarından dolayı hem de betonarme eklentilerin artışıyla giderek daha görünmez hale gelmiştir.

Bu dönüşüm sürecini yasal değişiklikler de etkilemiştir. Köy yasal/idari birim, üretim, nüfus yoğunluğu çerçevesinde tanımlanır. Mardin’in de kapsama dahil edildiği, 2012’de çıkartılan 6360 numaralı kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülen illerde köylerin tüzel kişiliği kaldırılmış ve köylere mahalle statüsü verilmiştir (6360 Sayılı Kanun, 2012). Böylece, “büyükşehir belediyesi” olması sonrasında, Mardin’de “köy statüsü”nde bir yerleşim kalmamıştır. Bu değişiklik kırsal alanlardaki imar/inşaat uygulama süreçlerini de etkilemiştir.

Sonuç olarak, yazları uzun süre ya da hafta sonları, çalışma ve okul dışı zamanlarda gidilebilen bir “ikincil konut” edinme düşüncesi, Mardin’de orta-üst sınıf arasında bir eğilimle daha yoğun oluşuyor. Böylece artık sadece “yazlık” kullanımı olmaktan daha fazlası olan mevsimlik olmaktan çıkmış bir ikincil konut kullanma biçimi genişliyor. İkinci temel değişim, kentsel alanın yayılmasıyla kentle bütünleşmesi “sayfiyenin kentselleşmesi” olarak yorumlanabilir. Hem yeni şehir olarak adlandırılan kentsel coğrafyanın eski sayfiye alanlarına doğru genişlemesi hem de tarım arazilerinin imara açılma süreçleriyle, bu alanlar sadece ikincil konutlar olarak değil, sürekli kullanılan konutlara da dönüşmektedir. Sayfiye alanla-

⁴ Bu süreçte farklı bir örnek olarak deneysel bir yapı üretilmiştir. “Zınar Dağ Evi” adı verilen yapıyla ilgili detaylar burada bulunmaktadır: <https://www.arkitera.com/proje/zinar-dag-evi/>

rının kente yakınlığı (ve kentin büyümesiyle daha da yakınlaşması) sayesinde mesafe olarak uzak olmayışı, yolların yapılması ve motorlu taşıtların yaygınlaşması ile ulaşımın kolaylaşması, kışların eskisi kadar zor olmayışı ve ısınma araçlarının gelişmesi gibi etkenlerle sürekli yerleşim alanı olarak kullanılabilir bir potansiyele ulaşmıştır. Böylece kentsel alan ile kırsal çeperiyle yeni bir ilişki biçimi geliştiriliyor. Bu sürecin hızlanmasında, 2019 sonuyla birlikte ortaya çıkan Covid-19 pandemisinin etkisiyle, açık alan (ve “sosyal mesafe” arayışının) talebinin artışıyla, birincil konuta yakın yerlerde arazi olarak bahçeli ve müstakil ev yapma eğilimi yaygınlaşıyor.

Ayrı kullanım biçimleri olarak, özellikle (şehir merkezine yakınlığıyla) Zınнар, mevcut yeşil alanı sayesinde birçok insan için yıllardır günöbirlik gidilen ve piknik yapılabilen bir alan ya da “mesire yeri” olma niteliğini artırarak sürdürüyor. Öte yandan seyrek de olsa birkaç restoran, besicilik amaçlı hayvan çiftlikleri, seri üretim yapan bazı gıda üretim tesisleri de bu alanda faaliyet gösteriyor ve yılda bir rahvan at yarışlarının yapıldığı hipodrom bulunuyor.

Şekil 4: Çelbira, bir köy evi ve apartmanlar (Kaynak: Yazar Arşivi, 20 Eylül 2023)

Üçüncü temel değişim sayfiye coğrafyasının turistikleşmesidir. Farklı tasarımlarda konaklama yapılarıyla (bungalov gibi) eski sayfiye alanları, daha yaygın bir turistik kullanıma açılıyor. Mardin'de genel olarak “mimari”, “kültür” ve “inanç” odaklı turizmin yayılmasının yanı sıra, bu alanlarda “doğa” eksenli turizm etkinliklerine bir yönelme olmakta ve buna uygun konaklama seçenekleri artmaktadır. Böylece bu alan ve dönüşüm süreci, “doğal güzellikler”e odaklanan “kırsal turizm”, “agro-turizm”, “doğa turizmi” ya da “eko-turizm” olarak adlandırılabilir tatil olanakları etrafında şekilleniyor.

Bütün bu dönüşümlere bakıldığında, sayfiye alanlarındaki arsaların alınıp satılabilirliği sayesinde konut ve turistik işletme amaçlı yeni yapı üretimleri hızlanmış ve kapitalist mekân üretim ilişkilerinin içerisine daha yoğun girmiştir. Böylece meta değeriyle iş gören bir alana dönüşmesi, aile mülkünden çıkarak emlak piyasasında giderek daha yaygın bir şekilde işlem gören bir mülke dönüşmesi, mekân ile kurulan aidiyet ilişkisini de zayıflatmıştır. Buraların “yatırım alanı” olarak değerlendirilmesi, “aile aidiyeti” odaklı mülkiyet ilişkilerini değiştirmiştir. Bu dönüşümlerle ilişkili olarak, insan etkileriyle de bağlantılı önemli ekolojik değişimler de oluyor. Sayfiye coğrafyasının önemli özelliklerinden biri su kaynakları iken, kaynaklarda önemli azalmalar ve kuraklaşma sürüyor. Sayfiye alanlarında yaban hayatıyla daha yakın ilişki kurulabiliyordu. Birincil yerleşim alanına göre temas kurulan daha çeşitli hayvanlar yaşıyordu. Daha çeşitli yabani hayvan, kuşlar, sincaplar, kent merkezinde olmayan hayvanlar bu alanın yaygın sakinleridir. İnsan nüfusunun ve yerleşimlerinin yayılması ve tarımsal üretim alanlarının artması ve tarım biçiminin değişmesiyle, sayfiye coğrafyasındaki insan dışındaki canlıların, yabani hayvan ve bitki yaşamlarının tahrip olması ya da uzaklaşması süreçleri olası görünüyor. Bu durumda, biyoçeşitliliğin azalması ve yabani olmaktan uzaklaşma gibi etkileri hızlanacaktır.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu metin, Mardin üzerine mekân/zaman yazımına “sayfiye” kavramı üzerinden bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Başka bir ifadeyle Lefebvre’e (2014) göre mekân üretiminin üç boyutundan biri olan ve mekânın nasıl kavrandığıyla ilişkili “mekân temsilleri” bağlamında, Mardin’de sayfiyelerin üretimi üzerine bir temsil imalatıdır. Haritalama, mimari çizimler,

perspektif, farklı görselleştirme biçimleri gibi farklı pratikler kadar, bir mekânın toplumsal etkiler bağlamındaki dilsel analizi ve anlatılması da bir temsil üretim biçimidir.

Bu inceleme, yerel, ulusal ve küresel farklı dinamiklerin etkileri bağlamında sayfiyenin nasıl bir dönüşüm geçirdiğine odaklanmıştır. Kentte sürekli yerleşim alanı olan ve birincil konutları kapsayan kentin dönüşümüyle ilişkili göçler ve mülkiyet değişimleri, yeni kentleşme süreçleri, eski kentin turistikleşmesi, ulaşım olanaklarının gelişmesi ve yerleşik orta/üst sınıfın ikincil konut arayışı, konut piyasası sayfiyelerin dönüşümü süreçlerinde etkili olmuştur.

Temel olarak iki güzergahta bir tartışma yürütmeye çalıştım. Birincisi, mekânsallık ve zamansallık arasındaki ilişki bağlamındaki sayfiyenin dönüşümü; ikincisi sınıf, etnisite ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri arasında kesişimsellik perspektifi çerçevesinde sayfiyenin kullanımı. İlk güzergâh, sayfiyede mekânsallık ve zamansallık üzerine bir tartışma yapmakla ilgilidir. Sayfiye ile, mevsimlik konut olma özelliği dolayısıyla mekân ve zaman arasında farklı bir toplumsal ilişki biçimi geliştirilir. Sayfiye, kentlerden kırsal ve sahil çeperlerine doğru bir yer değiştirme olmasıyla ve ilişkilendiği alanlarındaki yeni mekân üretimleriyle mekânsal bir meseledir. Bu meselede iki düşünme potansiyeli vardır. Birincisi, insanın mekân üretim biçimleri olarak, kentsellik ile kırsallık arasındaki ilişkinin dönüşümüne ve böyle bir ayrımın karşıtlık ile kurulmasına dair bir eleştiri potansiyeli barındırır. Sayfiyede kırsal ve kentsel arasında daha geçirgen ve dinamik bir süreç işler. İkincisi, doğal ile kültürel arasında yapılan ayrımı bir karşıtlık ile değil, nasıl geçirgen ve iç içe olduğuna dair bir potansiyel vardır.

Mekânın kullanım zamanı, süresi ve amaçları bağlamında sayfiye, zamansal bir meseledir. Isı değişimlerine bağlı olarak mekân, mevsimlik kullanılır. Bu durum, çalışma ile “boş zaman” (tatil, dinlenme) arasındaki modern zaman bölünmesine işaret eder. Zaman referansı doğadaki değişimlere dayandırılırken, ısı değişimi, mevsimler ve tarımsal üretim bağlayıcı unsurlar olmuştur. Ancak modern tatil anlayışı, “sayısal zaman” kavrayışının gelişmesiyle yayılmaya başlamıştır. İnsan dışındaki varlıkların hareketine göre ayarlanan bir zamanlaştırma biçimi, yerini insan icadı olan sayısal zaman kavramına bıraktıkça, insan dışı varlıklarla kurulan ilişki de değişmektedir. Temelde zaman ve mekân anlayışlarının nicelleşmesi olarak sayısal zaman, para ve harita gibi unsurların işler hale gelmesi, bu dönüşümün temel öğelerindendir.

Yaz mekânlarının ve yaz kültürünün dönüşümü, yerel dinamiklerin etkisinden giderek daha fazla uzaklaşır. Hem yapı süreçlerinde kullanılan malzeme ve bilgi, hem de “meta değerinin” işlerliğini artırmasıyla ulusal ve küresel etkenler daha belirleyici hale gelir. Bu alanlarda, tarımsal üretim etkinliklerinin ve kırsal niteliklerin azalması, daha yoğun bir yerleşim alanına dönme eğilimi gözlenmektedir. Sayfiyenin kırsal karakteri, apartman ve müstakil konut inşaat yapımlarının artışı ile mevcut kentsel alanların genişlemesi sonucu değişmektedir. Eski sayfiye alanları kentle bütünleşme eğilimindedir. Kentin büyümesi ya da coğrafi yayılımı ile sayfiye olan yerler giderek kentsel alanlara dönüşmektedir. Hem bu yakınlaşma hem de ulaşım olanaklarının gelişmesiyle, bu alanlarda ikinci konut edinme ve yaz dışında daha sık kullanım olanaklı hale gelmektedir.

İkinci güzergâh, mekân üretim süreçlerini ve gündelik yaşam pratiklerini, sınıf, etnisite ve toplumsal cinsiyet bağlamında farklılandırmaktır. Sayfiyeye gitmenin sınıfsal bir boyutu bulunmakta ve etnisite bağlamında sayfiye alanları da farklılaşmaktadır. Ayrıca çalışma ve dinlenme arasındaki ilişkiyle çerçevesinde ele alındığında, sayfiyeler dinlenme amaçlı yerler olarak görülse de burada gerçekleştirilen emek süreçleri herkes için aynı şekilde işlemez. Sayfiyenin tatil yeri olarak görülmesinde odağa alınan şey, mekân değişimi ve dinlenme oldukça, farklı “ev içi emek” pratikleri ile gıda üretimi süreçlerindeki pratikler dışarıda bırakılmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Bütün bu dönüşüm ve etkileşim süreçleri göz önünde bulundurulduğunda, sayfiye üzerine yapılacak çalışmaların, coğrafya, mimarlık, mekân sosyolojisi/antropolojisi gibi disiplinlerle birlikte, daha fazla turizm disiplinini kapsamında değerlendirilecek gelişmeler doğurması olası görünüyor. Ayrıca, alandaki insan dışındaki varlıkların bu süreçlerdeki etkileri ve nasıl etkilendikleri doğa bilimlerinin konusu olacaktır. Mardin’de kent, kır ve sayfiye alanları, insan ve insan dışındaki varlıkların ortak yaşam ve etkileşim alanı olarak düşünüldüğünde, sosyal bilimler ve doğa bilimlerinin olanakları birlikte kullanılabilir.

Extended Abstract

A Socio-historical evaluation of the transformation of summer resorts in Mardin

*

Murat Küçük⁵

This study examines the spatial, temporal, and social transformations of summer resorts in Mardin as manifestations of space-time production. It explores how these resorts have evolved under local, national, and global dynamics. The focus is on the rural areas surrounding both the historic and more recent settlements within the current borders of the Artuklu district in Mardin province. These summer resorts are conceptualized not merely as spatial and temporal entities, but as sites of diverse practices and lived experiences. As a form of space production, summer resorts refer to secondary residences located outside urban centers, associated with the countryside, and characterized by seasonal use.

Human beings socialize geography by producing space, fulfilling the fundamental need for shelter through the transformation of geography. Throughout history, various forms of dwelling have emerged. The distinction between the basic types of settlement—village and city—is closely tied to humanity’s relationship with nature. Summer resorts have developed as a settlement form situated between the rural and the urban. Not designed for permanent habitation, these spaces reflect alternative ways of experiencing and organizing time and space. In this context, Mardin presents a particularly unique “seasonal condition” that unfolds between its urban and rural zones. This seasonal usage generates significant changes in spatial and temporal practices, shaping everyday life.

This study analyzes the transformation of summer resorts by exploring the interrelations among spatiality, temporality, and sociality. Drawing on Lefebvre’s concept of the “production of space” (2014) and Urry’s notion of

⁵ Assist. Prof. Dr., Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Mardin, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2699-1194>
E-mail: muratkucuk@artuklu.edu.tr

the “consumption of space” (2015), it examines the roles of various agents and dynamics driving the demographic, cultural, economic, political, spatial, temporal, and ecological changes that have shaped the geography of summer resorts. Lefebvre (2014) conceptualizes space as a socially produced construct and proposes an analytical framework based on the trialectics of spatial practices, representations of space, and representational spaces.

The primary factors driving the development of these seasonal spaces as summer resorts in Mardin include cooling, food production, access to water, and rest. These areas have historically served not only for leisure but also for productive activities such as agriculture and food preparation. Their transformation has been influenced by multiple factors: migration, changes in property ownership, urbanization in both historic and new settlements, the touristification of the historic district, improvements in transportation, and rising demand for secondary residences among the middle and upper classes. The real estate market has also played a significant role in this process.

The findings are based on qualitative research. Data were collected through spatial observations in 2015 and 2024, interviews with individuals who have experienced summer resorts during these periods, and various publications as secondary sources. Additionally, photographs were taken to document changes in this geography over time. These diverse data sources have been integrated into a historical and spatial narrative. The analysis is structured around four main themes:

- (1) The emergence of summer resorts as secondary settlements.
- (2) The decline of summer resorts and ruralization.
- (3) The transformation and touristification of Mardin's historic district into a summer resort.
- (4) The re-emergence of summer resort areas, their integration with new urban developments, and processes of touristification.

The study follows two main theoretical trajectories. The first explores the relationship between space and time in the evolution of summer residences. As seasonal settlements, these resorts create a new social relationship between space and time. This reflects a distinct spatial formation shaped by periodic movement between urban and peripheral rural areas, accompanied by the production of new spatial configurations. Traditionally, time was perceived through natural rhythms, including seasonal changes, temperature fluctuations, and agricultural cycles. However, modern life has introduced a

dichotomy between “work” and “leisure,” aligning time with abstract, quantified systems. The replacement of nature-based temporalities with socially constructed systems—such as clocks, maps, and monetary frameworks—has reshaped the human relationship with space. At the heart of this transformation lies the abstraction and measurement of time and space through such systems.

The second trajectory seeks to differentiate the processes of spatial production and everyday life practices through the intersection of class, ethnicity, and gender. Access to summer resorts reflects class-based privilege and varies across ethnic groups. Moreover, although these spaces are typically perceived as sites of rest and relaxation, they also encompass various forms of labor. A division of labor emerges—particularly regarding domestic work and food production—that often remains invisible. These practices highlight underlying gender inequalities. Understanding these resorts purely as recreational spaces obscures the uneven distribution of labor embedded within them.

Ultimately, this study contributes to the literature on space and time by examining the emergence and transformation of summer resorts in Mardin. It positions itself as a representational production aligned with Lefebvre’s notion of “representations of space” —one of the three dimensions of spatial production—which concerns how space is conceived. Given the diverse transformation processes at play, summer resorts lie at the intersection of Tourism Studies, Geography, Architecture, and the Sociology and Anthropology of Space. Moreover, examining the roles and experiences of non-human agents in these settings invites collaboration with the natural sciences. By conceptualizing Mardin’s urban, rural, and summer resort areas as shared spaces of cohabitation between human and non-human beings, this study calls for a holistic and interdisciplinary approach.

Kaynakça/References

- Adak, K. (1996). Zınnar. *Vuslat Dergisi*, 120, 11.
- Alioğlu, E. F. (2003). *Mardin: şehir dokusu ve evler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Alkan, M. Ö. (2014). Osmanlı’da sayfiye’nin icadı. T. Bora (Der.), *Sayfiye: hafiflik hayali* (ss. 15-44). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Özel, O., & Ünsal, S. (2001). *Mardin: aşiret-cemaat-devlet*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Bora, T. (Der). (2014). *Sayfiye: hafiflik hayali*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Buckingham, J. S. (1827). *Travels in mesopotamia* (Vol. 1). London.
- Çağlayan, M. (2010). *Geleneksel mardin kasırlarının mimari özellikleri ve korunması üzerine bir yöntem araştırması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Çağlayan, M. (2016 Ocak). Mardin'in sayfiyelik mekânları: kasırlar. *Mardin Kültür Sanat Turizm Dergisi*, 4, 34-37.
- Develioğlu, F. (2007). *Osmanlıca türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Harvey, D. (2017). *Kent deneyimi*. (E. Soğancılar, Çev.). İstanbul: Sel Yayınları.
- Koç, M. (2019). *Mardin firdevs kasrı için restorasyon ve yeniden kullanım önerisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Küçük, M. (2012). *Intersecting identities: change and context in the case of mardinian arabs*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Küçük, M. (2013). Aidiyetin mekânı: mardin'de kimlik ve mekânın değişimi. *İdeal-Kent*, 9, 114-137. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/461594> adresinden erişildi.
- Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (t.y.). Çelbira Üzüm İşliği. 10.02.2025 tarihinde <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-312261/celbira-uzum-isligi.html> adresinden erişildi.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekanın üretimi*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayınları.
- Mardin'de herkes kış zahiresi hazırlıyor (1932, 19 Eylül). *Son Posta Gazetesi*.
- Mardin, seneler geçtikçe güzel ve temiz bir manzara kazanıyor (1932, 12 Ağustos). *Son Posta Gazetesi*.
- Mardin'de yaz safası başladı her evin damlarına yatak kuruluyor ve sitarelerle çevriliyor (1934, 1 Temmuz). *Son Posta Gazetesi*.
- Nişanyan Sözlük (t.y.). Sayfiye. 15.10.2023 tarihinde <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/sayfiye> adresinden erişildi.
- Özkaraman Şen, S. M. (2024). İstanbul'da yazlık kültürünün değişimi. *Arredamento Mimarlık*, 365, 45-50.
- Özkazanç, B. (2024). Konuttan kaçarken başka bir konuta koşmak: tatil evi. *Arredamento Mimarlık*, 365, 56-58.
- Öztürkatalay, L. (1995). *Mardin ve mardinliler*. Kendi yayını.
- Savaşır, G. (2024). Türkiye'de tatil ve turizm arakesitinde kalmış bir potansiyel olarak 'ikinci konut'. *Arredamento Mimarlık*, 365, 52-56.
- Şentürk, L. (2014). Kulüp tropikal'den sandıma'ya: yalılıkavak'ta otuz yıl. İçinde T. Bora (Der.), *Sayfiye: Hafiflik Hayali* (ss. 61-86). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Urry, J. (2015). *Mekânları tüketmek*. (R. G. Ögdül, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2012, 6 Aralık). *Resmî Gazete* (Sayı: 28489). 10.12.2024 tarihinde: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6360&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.

Murat Küçük

Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Yüksek lisansını Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji programında, doktorasını Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji programında tamamladı. Mardin’in toplumsal ve mekânsal dönüşümü, kültürel çeşitlilik, kentsel koruma, kesişimsellik teorisi, insan-sonrası teori ve duyuşal etnografi üzerine çalışmalar yapmaktadır.

He is an Assistant Professor in the Department of Sociology at Mardin Artuklu University. He received his M.A. in Sociology from the Middle East Technical University and his Ph.D. in Sociology from Mimar Sinan Fine Arts University. His research interests include the social and spatial transformation of Mardin, cultural diversity, urban conservation, intersectionality theory, posthuman theory, and sensory ethnography.

E-posta: muratkucuk@artuklu.edu.tr

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / *It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.*

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları dergimizde olup, CC-BY-NC-ND lisansı ile açık erişim olarak yayımlanmaktadır./*The copyrights of the works published in our journal belong to the journal, and they are published as open access under the CC-BY-NC-ND license.*)

Değerlendirme/Reviewers *Two external reviewers:* İki Dış Hakem / *Çift Taraflı Körleme/Double-blind*

Yapay Zeka Beyanı/AI Disclosure: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. / *AI Disclosure No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.*

Etik Bildirim/Complaints: bilgi@idealkentdergisi.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir./*There is no conflict of interest in this study.*